

Szűcs Ferenc

A beszélő Isten

„Az Isten szeretet” — olvassuk János apostol I. levelének 4. részében az Isten lényére vonatkozó egyik legtömörebb szentírási meghatározást. A szeretet feltételezi, hogy kell lennie egy másiknak, az Én-nel szemben egy Te-nek, akire a szeretet irányul. Ez a *communio* alapja, mely pedig elképzelhetetlen kommunikáció nélkül. A nagy nyugati egyházatya, Szent Ágoston erre építette sajátos szentháromságtanát: az Atya, aki szeret (*amans*), a Fiú a szeretet tárgya (*amatus*), a Szentlélek pedig a titokzatos szeretetkapocs (*mutuus amor*, vagy *vinculum caritatis*). A beszéd, a szó és Ige tehát jóval korábbi, mint az ember, mert Isten lényének szeretet-kommunikációjához tartozik. „Kezdetben volt az Ige” — mondja a János-evangélium prológusa a Genézis első mondatának visszhangjaként, immár a hellenista kultúrában is jártas olvasóinak. A sokjelentésű *logos* szó, amely értelmet, világtörvényt is jelent, itt kétségtelenül olyan személyes valóság, aki Istennel szemtől szemben, mintegy az Ő tükörképeként, Isten arcának visszatükröződéseként jelenik meg. (Erre utal a *pros* prepozíció, mely a *prosopon* [arc] szó összetevői közt is megjelenik.) Isten e *logos* által teremt mindent. A Genézis szövege ezt így mondja: „és ezt mondta Isten, legyen ... és lett.” Ám a kreatív isteni szó nemcsak létrehozza a nem létezőket, hanem rendet is teremt köztük: „elválasztotta a világosságot a sötétségtől.” A keresztény világszemlélet innen eredezteti a világegyetem logikus szerkezetét, amelyből elvileg az emberi *logos*-értelem is képes lenne megérteni az isteni információt. Pál apostol így mondja ezt: „ami nem látható belőle (ti. Istenből) ..., az a világ teremtésétől fogva alkotásainak értelmes (logikus) vizsgálata révén meglátható” (R 1,20) E világszemlélet szerint az univerzum nem egy hatalmas gépezet, amely „évmilliókig eljár tengelyén, míg egy kerékfogát újítni kell”, hanem *egy* gondolat, amely a Szentháromság-Isten szeretetében fogant, s a teremtésben testet öltött. Az összetartozás és különbözőzés kategóriái után végezetre megjelenik a teremtés-elbeszélésben a beszéd végső fogalmi és nyelvi alakja is: Isten „elnevezte a világosságot nappalnak, a sötétséget éjszakának.”

Az isteni beszéd ezért visszhangozhat a teremtettség istendicsőítésében, melyet a 19. zsoltár így mond el: „Az egek hirdetik Isten dicsőségét, kezének munkájáról beszél a mennyboltozat. Nappal a nappalnak adja át e szót, éjjel az éjjelnek adja tudtul. — Nincs szó és nincs beszéd, hangjuk sem hallatszik, mégis eljut hangjuk az egész földre, szavuk a világ végéig.” Minden liturgia ősalapjáról van szó ebben a paradoxonban: a szó és hang nélküli univerzum mégsem néma, mert a teremtő Ige szavát visszhangozza tovább.

Szűcs Ferenc református lelkész (Budapest), a Károli Gáspár Református Egyetem rektora, a Hittudományi Kar tanszékezető egyetemi tanára. Az alábbi előadás a VII. Egyházzenei Kongresszuson 2005. március. 14-én hangzott el.

Még inkább így kellene ennek lennie az ember világában, hiszen az emberi beszéd és nyelv maga is analógiája az isteni Igének. Ezt látjuk az ember teremtése elbeszélésében. (Gn 2,20–21) Ádám valami hasonlót tesz, mint a teremtő Isten: nevet ad az állatoknak. Az elnevezésnek hasonló funkciója van, mint amiről korábban szóltunk: megkülönbözteti a különbözőket és összekapcsolja az összetartozókat. Az emberi nyelv azonban már többre is képes, mint a földi dolgoknak logikus rendbe tétele, és ilyenformán a másik értelmes lényel történő kommunikáció. Az ember képes felfogni Isten megszólítását, és szavakba is öntheti válaszáat. A megszólítás és feleletadás teszi az embert felelős lényvé, akinek felelnie kell a teremtő Istennek. A felelősségnek végső soron csak ebben a vertikális dimenzióban van értelme. Az istentisztelet és istendicsőítés lenne e párbeszéd legsajátosabb helye és alkalmá.

Nem véletlen, hogy a kultusz zavara mögött a felelősség előli menekülés fedezhető fel, amint azt a bűneset leírásában látjuk: „meghallottam a hangodat és megijedtem.” (Gn 3,10) A párbeszéd zavarát ugyanis nem az okozza, hogy Isten elhallgatott, hanem az, hogy a beszélő Isten kellemetlen partnerre vált, akinek a közelében mezítelenségünk lepleződik le. Az isteni beszéddel szemben megjelenik tehát az emberi beszéd ambivalenciája, amely immár nemcsak az igazság közlésére, hanem annak eltakarására is alkalmas. Nem véletlen, hogy a beszéd etikájával mind az Ó-, mind az Újtestamentum annyit foglalkozik, és magában a Tízparancsolatban kétszer is szerepel: először az Isten (JHWH) nevével való teurgikus visszaélés tilalmaként, majd a hamis tanúságtételt tiltó parancsolatban.

Az emberi beszéd esendőségével és torzulásával szemben azonban mindig tájékozódást jelentő kontrasztként jelenik meg a beszélő Isten, aki a Zsidókhoz írt levél nyitánya szerint „sokszor és sokféleképpen” szólt az atyákhoz. Ebben a közlésben mind az időre, mind a módra vonatkozó szó hangsúlyos. Egyrészt a kinyilatkoztatás hosszú történeti folyamatára kell gondolnunk, amelyben nemzedékek egymásutánja élte át a történelmi párbeszéd valóságát, másrészt azt is komolyan kell vennünk, hogy a kinyilatkoztatás módusában sokszínűség és alkalmazkodás fedezhető fel. Ahogy másképpen beszélünk egy kisgyermekkel és másképpen a serdülővel vagy felnőttel, Isten beszéde is alkalmazkodott a különböző korok különböző kultúráinak nyelvéhez. De a sokféleséget akár a közlések műfajára is kiterjeszthetjük. Isten beszéde közvetített beszéd, amelyben az ige vállalja a későbbi testetöltés önmaga megüresítését és alázatát: emberi szavakba, fogalmakba, olykor irodalmi műfajokba öltözik az isteni szó, mert Isten az emberrel emberi módon akar beszélni. Ez a legtökéletesebb transzformáció a testet öltött és emberré lett Igében történt meg. Azonban éppen az idézett János-prolóógus mutatja, hogy teljes azonosság van a teremtő isteni *logos* és a testté lett Ige között, aki egészen emberként élt itt közöttünk. Mindig ugyanaz az Isten beszél, ha különbözőképpen is beszél.

Vajon hogyan tudjuk akkor megkülönböztetni Isten saját hangját, ha abba szükegképpen belekeveredik az emberi tényező is, vagy ha éppen az emberi visszhangból kell meghallanunk az eredeti hangot? Ez utóbbi sajátosan liturgiai kérdés is pl. a bibliai zsoltárok, vagy azok parafrázisainak esetében. Hogyan Isten igéje az, ami egyben az ember panasza, kiáltása, vagy dicsőítése is? Eduard Schweitzer svájci teológus egyszerű hasonlatával azt válaszolhatjuk erre, hogy a felülről érkező esővíz ivóvízzé azáltal válik, hogy átszűrődik a különböző talajrétegeken. Eközben kioldja annak ásványi anyagait is, netán bizonyos szennyező anyagok is hozzákerülhetnek. Amíg az előbbi alkotja a forrás vizét, az utóbbival kapcsolatban szükség van szűrőre, a tiszta forrás körülkerítésére. A Szentírás esetében éppen a kanonizálás folyamata végezte el ezt a feladatot, amikor megkülönböztette Isten beszédét az Istenről szóló beszédétől. Ám a kultusszal kapcsolatban is szükség van ilyen őrző-védő funkcióra.

Nem próbáljuk meg Isten beszédét teljesen elkülöníteni az emberi beszédétől. Mióta az Ige testté, Isten pedig emberré lett, azóta csak a kalcedóni hitvallás komplementáris személetével közelíthetjük meg ezt a kérdést. Megkülönböztethetően, elválaszthatatlanul és összeegyíthetetlenül tudunk csak az ige kettős természetéről beszélni, akár csak Krisztuséről.

Mégis, befejezésül arra emlékeztetek, hogy címünk nem Isten beszédéről, hanem a beszélő Istenről szól. Az egyik bizonyos értelemben tárgyasítható, a másikkal szemben viszont csak a hallgató és elhallgató ember, ill. egyház állhat. Aki a gyermek Sámuellel együtt annyit mondhat: „Szólj, Uram, hallja a te szolgád.” Jaj, ha a magunk zaja, hiperaktivitása miatt nem halljuk a beszélő Istent. Vagy nem félünk annyira Isten hallgatásától, mint a 28. zsoltár költője: „mert ha némán elfordulsz, hasonló leszek a sírba roskadókhhoz.” A beszélő Isten mellé tehát a rá figyelő, az ígét hallgató embert kell tennünk. A liturgiának is e hallgatást, ráhangolódást kell segítenie. Hogy az jusson szóhoz, aki ha elnémul, mindannyian csak a sírba roskadókhöz leszünk hasonlóak. Szemlélet- és irányváltásra van szükség. Hadd szemléltessem ezt egy ismert, ám eléggé figyelembe nem vett példán, Jézus imádságán: a Miatyánkon! Szerinte az ima és az istentisztelet fentről halad lefelé, nem pedig fordítva. Ezért nem hasonlíthat a földről felemelkedni próbáló, ám túlterhelt repülőgéphez, amely rövid emelkedő után a gravitáció áldozataként hamarost a földre csapódik. Jézus szerint mi a menny felülnézetéből, a *Sanctus* világából indulunk, ahonnan nézve nem bajokkal és problémákkal rakott a széles föld, hanem Isten dicsőségével teljes. Az Isten uralmát, akaratának megvalósulását hívó és váró — jelképesen mintegy hátráló mozdulatával adunk ezután teret és így esélyt is a hozzánk közelítő Istennek. Csak ezután érkezünk a földre, a „te” után a „mi kenyérünk” világába, majd a mindennapi bűnökhöz, sőt még mélyebbre: az ördögi kísértések és az emberfeletti gonosz valóságához, hogy azután újra a doxológia magasságával záruljon be a kör. Egy ilyen íven az első és az utolsó szó Istené. Mint ahogy nem lesz az másképp a világ történetében sem. A zárszót is az mondja majd, aki a teremtés hajnalán az első szót kimondta: „Legyen világosság!”